

УДК 271.4:94(476):316.4.063.7'485.22"2020/2021"

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2021.16.16>

СТАНОВИЩЕ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В БІЛОРУСІ ПІД ЧАС СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ 2020–2021 РР.: ІСТОРИЧНИЙ І РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін,
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,
e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6020-7666>*

Тигран ЛАТИШЕВ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,
e-mail: tsihran.latyshau@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7657-5922>*

Василь МЕДИК

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,
e-mail: vasyawin2300@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9374-3468>*

Анотація. *Мета дослідження* – висвітлення становища та діяльності Католицької Церкви в контексті державно-церковних відносин в умовах суспільно-політичної кризи у Білорусі 2020–2021 рр., переслідувань з боку правлячої влади Білорусі, з'ясування позиції Апостольського Престолу. **Методологія дослідження** спирається на наукові принципи об'єктивності та історизму, спеціально-наукові методи критичного аналізу джерел, проблемно-хронологічний та системно-структурний. **Наукова новизна** полягає у з'ясуванні місця та ролі ієрархії та духовенства Католицької Церкви, їх переслідуваннях з боку правлячої влади Білорус під час суспільно-політичної кризи 2020–2021 рр. **Висновки:** Суспільно-політична криза в Білорусі 2020–2021 рр., спровокована результатами нечесних виборів Президента країни, сколихнула всю громадськість, а відтак не залишила байдужою і Католицьку Церкву. Білоруси як духовні діти праатьків покоління уніатів вибрали шлях змін і здійснили морально-етичну революцію, де гідність людини перемагає невігластво. Вони будують нову Білорусь, розуміючи, що єдино правильний шлях пролягає через покаєння, і в цьому шляху Католицька Церква разом із народом. На наших очах звершується історія.

Ключові слова: *Католицька Церква, митрополит Тадеуш Кондрусевич, Апостольська Столиця, Білорусь, Олександр Лукашенко, репресії, протестні настрої, суспільно-політична криза.*

Abstract. *The purpose of the study is to highlight the position and activities of the Catholic Church in the context of state-church relations in the socio-political crisis in Belarus in 2020-2021, persecution by the ruling authorities of Belarus, clarifying the position of the Apostolic See. The research methodology is based on the scientific principles of objectivity and historicism, special scientific methods of critical analysis of sources, problem-chronological and system-structural. The scientific novelty is to clarify the place and role of the hierarchy and clergy of the Catholic Church, their persecution by the ruling authorities of Belarus during the socio-political crisis of 2020-2021. Conclusions: Socio-political crisis in Belarus in 2020-2021, provoked by the results unfair election of the President of the country, aroused the whole public, and thus did not leave indifferent the Catholic Church. As spiritual children of the ancestors of the Uniate generation, the Belarusians chose the path of change and carried out a moral and ethical revolution, where human dignity overcomes ignorance. They are building a new Belarus, realizing that the only right path is through repentance, and in this way the Catholic Church together with the people. History is coming to light before our eyes.*

Key words: *the Catholic Church, Metropolitan Tadeusz Kondrusiewicz, the Apostolic Capital, Belarus, Alexander Lukashenko, repression, protests, socio-political crisis.*

Постановка проблеми. Історичні зв'язки та сучасні контакти Української Греко-Католицької (УГКЦ) та Білоруської Греко-Католицької Церков (БГКЦ), що виходять з спільної традиції – Берестейської церковної унії 1596 р., стимулюють науковий інтерес до проблем конфесійної історії в Білорусі, зокрема сучасного стану БГКЦ. Водночас в сучасній українській історіографії, слід відзначити, проблема історії БГКЦ тривалий час залишалась певною «білою плямою»¹, і тільки нещодавно, 2021 р., на цю тему опубліковано коротку енциклопедичну статтю², що враховує здобутки білоруської історіографії³. Безпосередні контакти між УГКЦ та БГКЦ, прикладом яких, зокрема, був візит до Івано-Франківська в листопаді 2019 р., в день святого Йосафата Кунцевича, Апостольського адміністратора БГКЦ архимандрита Сергія Гаєка⁴, актуалізують науковий і практичний інтерес до

¹ Тимкевич М. Відродження Греко-Католицької Церкви на Білорусі. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/vidrozhennya-hreko-katolytskoji-tserkvy-na-bilorusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

² Пушкін І.О. Білоруська греко-католицька церква (дата публікації: 09.09.2021) // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Білоруська_греко-католицька_церква (дата звернення: 23.09.2021).

³ Морозова С.В. Возрождение Униатской (Греко-католической) церкви в Белоруси (конец XX – начало XXI вв.) // Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе: сб. науч. ст. / ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: М.А. Можейко (отв. ред.) [и др.]. Гродно: «ЮрСаПринт», 2017. С. 160-168.

⁴ Івано-Франківська духовна семінарія урочисто відзначила храмове свято (дата публікації: 26.11.2019). URL: <http://ugcc.if.ua/novyny/5491-frankivska-dukhovna-seminariia-urochysto-vidznachyla-khramove-sviato.html> (дата звернення: 23.09.2021).

сучасного стану розвитку БГКЦ в контексті державно-церковних відносин в Білорусі. Зважаючи на особливості канонічно-правового статусу БГКЦ (адже, маючи автономію (*sui iuris*) без окремої ієрархії, безпосередньо підпорядковується Апостольському Престолу), для комплексної оцінки проблеми необхідно звернути увагу на специфіку державно-церковних відносин органів влади Республіки Білорусь та цілої Католицької Церкви (латинського та візантійського обрядів).

Розвиток подій суспільно-політичної кризи у Білорусі 2020–2021 рр. актуалізував науковий та практичний інтерес до дослідження сучасного становища Католицької Церкви в Білорусі, яка, наполягаючи на мирному вирішенні конфлікту та дотриманні прав людини, зайняла чітку позицію разом із громадянським суспільством.

Аналіз джерел та останніх досліджень. В сучасній українській історіографії науковий інтерес до проблем розвитку Католицької Церкви в Білорусі взагалі та Білоруської ГКЦ зокрема перебуває на стадії зародження та пов'язаний передусім із розвитком унієзнавчих досліджень – історичного розвитку Унійної / Греко-Католицької Церкви від Берестейської унії до сучасності⁵.

Разом з тим, українськими дослідниками недостатньо уваги приділяється проблемам розвитку БГКЦ з часу її відродження (1990 р.) до сучасності (2021 р.). Своєрідним винятком з цієї тенденції стала науково-популярна стаття О. Турія, опублікована в часописі «Патріархат» з нагоди подій в Білорусі у 2020 році⁶. Однак, слід зауважити, з огляду на «хронологічну близькість» подій, наразі відсутні вагомі наукові публікації щодо становища Католицької Церкви в Білорусі у 2020–2021 рр., що, очевидно, актуалізує пропоноване дослідження.

Метою статті є дослідження становища та діяльності Католицької Церкви в контексті державно-церковних відносин в умовах суспільно-політичної кризи у Білорусі 2020–2021 рр., переслідувань з боку правлячої влади Білорусі, з'ясування позиції Апостольського Престолу. Методологічною основою дослідження стали наукові принципи об'єктивності та історизму, спеціально-наукові методи критичного аналізу джерел, проблемно-хронологічний та системно-структурний.

Виклад основного матеріалу

Вперше в сучасній історії Білорусі 9 серпня 2021 р. громадяни по всій країні вийшли на акції протесту проти результатів виборів президента, які ні

⁵ Біла С. Розвиток унієзнавчих досліджень: історіографія проблеми // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2010. № 26. С. 242-256. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.26.174278>.

⁶ Турій О. Унійна Церква в Білорусі: між історією і сучасністю // Патріархат. 2020. Ч. 5. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/unijna-tserkva-v-bilorusi-mizh-istorijeyu-i-suchasnistyu/> (дата звернення: 23.09.2021).

опозиція, ні міжнародна спільнота не визнали вільними та справедливими⁷. На цих виборах, за офіційними даними, перемогу здобував Олександр Лукашенко (80% голосів)⁸, який є президентом Білорусі вже 26 років. Силовики жорстоко розганяли демонстрантів, били їх, застосовували гумові кулі, кийки, водомети, сльозогінний газ. На вулицях хапали навіть звичайних перехожих. МВС Білорусі повідомило про понад 7 000 затриманих за період 9-12 серпня⁹.

Реакції світових лідерів¹⁰, а особливо Церкви, яка дбає за своїх вірних, не довелось чекати. Хоча Церква в Білорусі не є джерелом політичної напруги, але протестні настрої, спротив суспільства насиллю, рух за людські та громадянські права і відновлення законності неодмінно зачіпають численні конфесії в Білорусі, в тому числі і Католицьку Церкву. Католицька Церква, керуючись Євангелієм та збудованим на ньому соціальним вченням, виступила проти насильства, беззаконня, несправедливості й неправди, і засудила їх.

Ще під час виборчої кампанії Церква заговорила про вибори «по совісті» і про те, що християни не можуть брати участі у фальшуванні виборів. Католиками була організована ініціатива «Католік не фальсифікує». Ініціатором цієї акції був світській активіст-католик Артем Ткачук, а духовенство Католицької Церкви підтримало його¹¹.

Напередодні явного протистояння, митрополит Римо-Католицької Церкви Тадеуш Кондрусевич у проповіді 2 липня 2020 р. в Будславі (головне відпустове місце в Білорусі) наголосив: «Якщо не ми, то хто?! Якщо не сьогодні, то коли?!», закликавши цими словами усіх провести чесні вибори.

Після початку самої кризи Церква закликала до мирного розв'язання посталих проблем, шляхом діалогу, в душі любові до Бога і ближнього, зі збереженням Божих і людських законів. Католицький єпископ Вітебська Олег Буткевич звернув увагу віруючих на те, що «криваві системи в історії ніколи не будуть сильними». Також він звернув увагу на «не зовсім коректний підрахунок голосів» і закликав шукати правду. «Наша країна переживає не найлегші часи в своїй історії, – зазначив єпископ у своєму зверненні. – Чергові вибори викликали кризу в нашому суспільстві, що призвело до напруження виборчої кампанії»¹².

⁷ Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр громадянських свобод, Центр прав людини ZMINA та інші. Заява щодо переслідувань у Білорусі. (дата публікації: 15.04.2021). URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/zaiava-shchodo-peresliduvan-u-bilorusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

⁸ Венкіна Е. ЦИК Беларуси утвердил ітоги президентских выборов. (дата публікації: 14.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/cik-belarusi-utverdil-itogi-vyborov/a-54572693> (дата звернення: 23.09.2021).

⁹ Демидова О. МВД Беларуси сообщило о завершении освобождения задержанных граждан. (дата публікації: 17.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/mvd-belarusi-soobshhilo-o-zavershenii-osvobozhdenija-zaderzhannyh-grazhdan/a-54597269> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁰ Лідери G7 закликали Білорусь провести нові вибори і анонсували санкції. (дата публікації: 13.06.2021). URL: https://lb.ua/world/2021/06/13/486928_lideri_g7_zaklikali_bilorus.html (дата звернення: 23.09.2021).

¹¹ Молитесь за честные выборы: католики обратились к священникам Беларуси. (дата публікації: 19.07.2020). URL: <https://euroradio.fm/ru/molitsya-za-chestnye-vybory-katoliki-obratilis-k-svyashchennikam-belarusi> (дата звернення: 23.09.2021).

¹² Буткевич Алег. Зварот Біскупа Віцебскага Алега Буткевіча з нагоды масавых пратэстаў у краіне. (дата публікації: 12.08.2020). URL: <https://catholicnews.by/zvarot-biskupa-vicebskaga-alega-butkevicha-z-nagody-masavyh-pratjesta-u-kraine/> (дата звернення: 23.09.2021).

Ця оцінка прозвучала одразу після ескалації насилля, коли в країні знов увімкнули інтернет. Як відомо, 9–12 серпня 2020 р. він був відсутній на всій території Білорусі¹³.

Також католицькі храми відкривали двері для мітингарів, тим самим оберігаючи їх від застосування світлошумових гранат, водометів та гумових куль¹⁴.

Католики також стали учасниками акції ланцюга покаяння «Окрестіна-Куропати. Ніколи знову». Акція відбувалася в Мінську 19 серпня 2020 року. Віруючі разом зі священниками вийшли на вулиці з молитвою до Господа, щоб трагедія насилля ніколи не повторилася. Вони стали колоною від лісового масиву Куропати (у якому були виявлені масові поховання жертв сталінських репресій 1937–1941 рр.) до слідчого ізолятора на вулиці Окрестіна – туди відправляли затриманих під час антиурядових акцій протесту. Колона учасників простягнулась на 13 км¹⁵.

У зв'язку з активною громадянською позицією віруючих та духовенства, правляча влада Білорусі вирішила перешкоджати діяльності Католицької Церкви різними діями.

Як зазначається на офіційним сайті Римо-Католицької Церкви в Білорусі, 21 серпня 2020 р., голова Конференції Католицьких Єпископів в Білорусі, митрополит Мінсько-Могилевський, архиєпископ Тадеуш Кондрусевич ініціював зустріч з міністром внутрішніх справ Юрієм Караєвим, з приводу неправомірного застосування сили та непропорційного насильства, яке по відношенню до мирних громадян застосовують співробітники органів внутрішніх справ¹⁶.

Після цієї зустрічі, 22 серпня 2020 р., виступаючи на мітингу в Гродні, Олександр Лукашенко висловив обурення позицією конфесій і заявив, що «справа Церков – молитися, а не пхатися в політику»¹⁷.

Вже 31 серпня 2020 р., без вагомих причин, співробітники прикордонної служби РБ відмовили у в'їзді в країну митрополиту Тадеушу Кондрусевичу, який є громадянином Білорусі та повертався з Польщі¹⁸. Важливо відзначити,

---

¹³ Как Беларусь осталась без интернета. (дата публікації: 11.08.2020). URL: <https://www.bbc.com/russian/news-53700955> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁴ Неведомская Т. Церковь с народом: как священники в Беларуси пострадали от репрессий. (дата публікації: 16.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/cerkov-s-narodom-kak-svjashenniki-v-belarusi-postradali-ot-repressij/a-59203356> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁵ Павлюк О. «У Білорусі влаштували геноцид». У Мінську люди утворили «ланцюг покаяння», засуджуючи насильство силовиків. (дата публікації: 21.08.2020). URL: <https://hromadske.ua/posts/u-bilorusi-vlashtuvali-genocid-u-minsku-lyudi-utvorili-lancyug-pokayannya-zasudzhuuchi-nasilstvo-silovikiv> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁶ Арцыбіскуп Кандрусевич сустрэўся з міністрам унутраных спраў Юрыем Караевым. (дата публікації: 21.08.2020; оновлено: 24.09.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12054-artsybiskup-kandrusevich-sustreusya-z-ministram-unutranых-sprau-yuryem-karaevym> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁷ Кореспондент БЕЛТА. Лукашенко: церкви, костелы – не для политики. (дата публікації: 22.08.2020). URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-hramy-kostely-ne-dlja-politiki-403780-2020> (дата звернення: 23.09.2021).

¹⁸ Радіо «Свобода». В Беларусь не пустили главу белорусских католиков. (дата публікації: 31.08.2020). URL: <https://www.golosameriki.com/a/svoboda-belorussian-catholics-were-not-allowed-to-enter-belarus/5565108.html> (дата звернення: 23.09.2021).

що відповідно до чинного законодавства РБ, білоруські громадяни не можуть потрапити у «список нев'їзних». Звідси можна зробити висновок, що недопуск митрополита Тадеуша Кондрусевича став реакцією влади на підтримку католицького духовенства мітингарів, участь священників в акціях та засудження використання надмірних силових методів влади. Такими діями правляча влада старалась залякати Католицьку Церкву, спонукати, щоб вона не допомагала мітингувальникам та не приймала активної участі в протестах.

Важливо відмітити, що митрополит Т. Кондрусевич ні до виборів, ні після них, не підтримував нікого з кандидатів, також не робив жодних політичних заяв, а тільки закликав до чесності, відповідального підходу, припинення насильства і до діалогу. Він обговорював моральні аспекти громадського життя, християнські та загальнолюдські цінності, відхід від яких став причиною кризи у суспільстві.

В свою чергу, Олександр Лукашенко висловив нічим не підтвержене припущення, нібито Т. Кондрусевич є громадянином декількох країн, а також заявив, що Католицька Церква в Білорусі – це агент іноземного впливу: «Їздити в Польщу й отримувати консультації, як руйнувати нашу країну, нікому не буде дозволено», – заявив Лукашенко¹⁹.

Вже 11 червня 2020 р. до Мінська приїхав архієпископ Пол Річард Галлагер, очільник Відділу Державного секретаріату Святого Престолу в справах стосунків із державами. Делегація одразу прибула безпосередньо до Міністерства закордонних справ, де відбулася півторагодинна зустріч із главою зовнішньополітичного відомства Білорусі Володимиром Макеєм²⁰. Візит тривав до 14 вересня та значних результатів нажаль не приніс.

Як зазначає німецька державна телерадіокомпанія «Deutsche Welle», 17 грудня 2020 р., на четвертому місяці вигнання митрополита Т. Кондрусевича, спеціальний посланець Святішого Отця архієпископ Клаудіо Гуджеротті (колишній Нунцій Святого Престолу в Білорусі) зустрівся в Мінську з Олександром Лукашенко і передав йому листа від Папи Франциска щодо справи архієпископа Кондрусевича²¹. Також, за непідтверженою інсайдерською інформацією, Олександр Лукашенко в той самий день ввечері особисто телефонував Папа Франциск.

Вже 22 грудня 2020 р. міністр закордонних справ Білорусі Володимир Макей заявив, що «через глибоку повагу до Папи і внаслідок добрих особистих стосунків глава Білоруської держави вважає можливим виконати прохання Папи й дав доручення знайти вирішення проблеми з урахуванням усіх наявних правових механізмів. Наближення свята Різдва і урочисті святкування стали

¹⁹ Лукашенко объяснил отказ во въезде архиепископу Кондрусевичу. (дата публікації: 01.09.2020). URL: <https://www.interfax.ru/world/724066> (дата звернення: 23.09.2021).

²⁰ Визит архиепископа Галлахера – знак близости Папы к Белоруссии. (дата публікації: 12.09.2020). URL: <https://sib-catholic.ru/vizit-arhiepiskopa-gallahera-znak-blizosti-papy-k-belarusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

²¹ Мьельников П. Папа римский Франциск обеспокоен событиями в Беларуси. (дата публікації: 17.12.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/papa-rimskij-francisk-obespoen-sobytijami-v-belarusi/a-55971722> (дата звернення: 23.09.2021).

додатковою причиною для прийняття рішення щодо митрополита Мінсько-Могилевського, архієпископа Тадеуша Кондрусевича, попри багато негативних речей, пов'язаних із цією людиною», – зазначив міністр закордонних справ²².

Вже увечері Апостольський нунцій у Мінську архієпископ Анте Йозич опублікував заяву, в якій було зазначено, що він отримав від державних органів Білорусі інформацію, що «більше немає перешкод для повернення архієпископа Тадеуша Кондрусевича на територію Республіки Білорусь. Водночас Апостольська нунціатура висловлює вдячність державним органам влади Республіки Білорусь за позитивну відповідь на прохання Святішого Отця Папи Франциска щодо можливості повернення архієпископа Тадеуша Кондрусевича, який таким чином зможе зустріти Різдво з вірними як їхній пастир», – підкреслив архієпископ Йозич²³.

За менш ніж два тижні після чотиримісячного вигнання архієпископа Т. Кондрусевича, та повертання його на батьківщину, 3 січня 2021 р. Ватикан офіційно оголосив про його відставку. Відбулося це в день 75-річчя архієпископа. Прес-служба Святого Престолу у своїй заяві зазначила, що «відставку було прийнято відповідно до канону в церковному праві, згідно з яким кожен єпископ повинен звернутися до Папи з проханням піти у відставку після досягнення 75-річного віку».

Тільки 13 вересня 2021 р. на місце митрополита Т. Кондрусевича Ватикан призначив єпископа Йосифа Станєвського на посаду архієпископа-митрополита Мінсько-Могильовського²⁴.

Тадеуш Кондрусевич був митрополитом Мінсько-Могилевським з 2007 р. З 2015 р. він також обіймав посаду голови Конференції єпископів Білорусі. За роки свого служіння він долучився до відновлення близько 100 церков, закритих у роки комуністичного режиму, а також заснував вищу духовну семінарію у Гродно. Варто зауважити, що Апостольський Престол для врегулювання конфлікту між державою і Митрополитом Т. Кондрусевичем, на жаль, мусив погодитись на умови, які поставила правляча влада Білорусі, та прийняв відставку Кондрусевича. Саме ці події викликали шквал критики серед католицьких вірних Білорусі, адже митрополит Т. Кондрусевич є в доброму стані здоров'я та ще може виконувати свої функції. Для більшості вірних фігура митрополита залишилась важливою та поважною.

Якщо проаналізувати реакцію Ватикану на саму суспільно-політичну кризу 2020–2021 рр. в Білорусі, то можна з'ясувати, що перші заяви від Ватикану були 16 серпня 2020 р., хоча мітинги почались швидше, активні

²² МИД о ситуации с Т. Кондрусевичем (дата публікації: 22.12.2020). URL: https://www.tvr.by/news/politika/mid_o_situatsii_s_t_kondrusevichem/ (дата звернення: 23.09.2021).

²³ Паведамленне Апостальскай Нунцыятуры ў Рэспубліцы Беларусь. (дата публікації: 22.12.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12636-pavedamlenne-apostalskaj-nuntsyatury-respublitsy-belarus> (дата звернення: 23.09.2021).

²⁴ Амьяльчэня А., Vatican News. Папа прызначыў новага Мітрапаліта Мінска-Магілёўскага: (дата публікації: 14.09.2021). URL: <https://www.vaticannews.va/be/papa/news/2021-09/papa-pryznacyu-novaha-mitrapalita-minska-mahilouskaha.html> (дата звернення: 23.09.2021).

арешти і порушення прав людини відбулися у період 7–12 серпня. Під час недільної зустрічі з вірними Папа Франциск особисто послався на те, що відбувалося тими днями в Білорусі: «Скервую свої думки до дорогої Білорусі. З великою увагою слідкую за ситуацією, що склалася після виборів у цій країні. Закликаю до діалогу, припинення насильства, поважання справедливості й закону. Довіряю всіх білорусів опіці Богородиці, Цариці миру», – сказав тоді Папа Франциск²⁵.

Потім аж у червні 2021 р., з огляду на численні запити журналістів, керівник Зали друку Апостольського Престолу Маттео Бруні оприлюднив стриману заяву Ватикану стосовно подій у Білорусі. Маттео Бруні заявив, що «Папа Франциск уважно стежить за ситуацією в Білорусі й виступає за мирну реалізацію законних вимог білоруського народу»²⁶. З цих заяв і часу їх подання можна зробити висновки, що політика Ватикану була дуже спокійна і виважена, незважаючи на те, що влада почала антикатолицький рух, одним з проявів якого були арешти католицьких священників.

Одразу після виборів в Білорусі, у м. Барановичі, арештували двох католицьких священників зі Згромадження отців Пресвятого Серця Ісуса. Отець Едуард Сенкевич отримав 10 діб арешту, а отець Олександр Федотов – 8 діб²⁷.

8 грудня 2020 р., міліція затримала у Вітебську отця Віктора Жука, єзуїта, настоятеля місцевої парафії святого Владислава, а також отця Олексія Варанко, вікарія греко-католицької парафії Воскресіння Христового. Священників було доставлено до Первомайського районного управління внутрішніх справ, де вони перебували до суду, призначеного на 9 грудня. Обидвом священникам було висунуто звинувачення в адміністративних правопорушеннях²⁸.

Греко-католицький священник Віталій Бистров, з м. Івацевичі, Брестської області, отримав 10 діб арешту за участь у «нелегальному зібранні», а парафії Матері Божої Жировичської в Івацевічах, де служить о. Віталій, було винесено попередження²⁹.

Римо-католицький священник о. В'ячеслав Барок із с. Росони Вітебської області, отримав повістку в міліцію в зв'язку з адміністративною справою. Раніше його викликали до слідчого комітету як свідка в кримінальній справі. Тоді його допитували про персональний канал на відеосервісі «YouTube», який він веде і де обговорює актуальні для Білорусі суспільні й політичні теми.

²⁵ Коцур Т.Т., ЧСВВ, Ватикан. Папа закликав до припинення насильства в Білорусі. (дата публікації: 16.08.2020). URL: <https://www.vaticannews.va/uk/world/news/2020-08/zaklyky-papy-v-nedily-16-serpnya-2020.html> (дата звернення: 23.09.2021).

²⁶ Заява Ватикану стосовно подій у Білорусі (дата публікації: 11.06.2021). URL: <https://credo.pro/2021/06/293527> (дата звернення: 23.09.2021).

²⁷ У Білорусії арештували двох католицьких священників (дата публікації: 16.08.2020). URL: https://risu.ua/u-bilorusiyi-areshtovali-dvoh-katolickih-svyashchenikov_n111181 (дата звернення: 23.09.2021).

²⁸ У Білорусі затримано ще двох католицьких священників (дата публікації: 09.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280466> (дата звернення: 23.09.2021).

²⁹ В Білорусі режим ув'язнив на 10 діб греко-католицького священника (дата публікації: 01.12.2020). URL: <https://religionpravda.com.ua/?p=60145> (дата звернення: 23.09.2021).

Пізніше священника засудили на підставі ст. 17.10 Кодексу про адміністративні порушення: «Пропаганда або публічна демонстрація і (або) поширення нацистської символіки та атрибутики», – за те, що він розмістив у соцмережах плакат Володимира Цеслера «Стоп Лукашизм». Отець Барок відбував вирок у Вітебській в'язниці³⁰. Тепер Барок тимчасово покинув Білорусь і знаходиться в Варшаві, де продовжує проповідувати через соцмережі³¹.

Отже, переслідування владним режимом Олександра Лукашенка духовенства Католицької Церкви мало на меті придушити участь та підтримку духовенством протестних акцій, спрямованих за демократичний вибір у державі.

Ще одним кричущим фактом антикатолицької діяльності незаконної влади була заборона релігійного гімну «Магутны Божа». 4 липня 2021р., у офіційній День незалежності Білорусі Олександр Лукашенко прокоментував інформацію про те, що білоруси хочуть молитися виконанням свого релігійного гімну «Магутны Божа» сказав: «Глядіть, нарветесь»³².

Після виступу Лукашенка, тієї ж неділі 4 липня до римо-католицького архиєпископального собору в Мінську прийшли службовці МВС. Як прокоментував єпископ Юрій Кособуцький, «прийшли співпрацівники міліції з претензією, що порушено якусь там норму законодавства стосовно молитви «Магутны Божа». Що конкретно – вони самі не розуміли»³³.

Вірш «Магутны Божа» написала 1943 р. Наталя Арсен'єва, а 1947 р. композитор Микола Равенський написав до нього музику. Гімн став молитвою повоєнної білоруської еміграції. У 1993 р. спеціальна комісія Верховної Ради запропонувала його на державний гімн Білорусі. На сьогодні цей гімн став молитвою, що використовується у молебнях католиків, православних, протестантів, а також останнім часом цей гімн співають навіть люди, які не ототожнюють себе з жодною релігією. Гімн «Магутны Божа» – це передусім молитва за батьківщину і за народ Білорусі, в якому нема навіть натяків на протест проти будь якої влади.

Дуже негативним було висвітлення Католицької Церкви з негативного боку і в державних ЗМІ. Наведемо приклад публікації у державній газеті «Мінская праўда». 7 вересня 2021 року, католицьких священників-патріотів газета Мінського облвиконкому «Мінская праўда» опублікувала карикатуру Антона Островського на католицьких священників, де зобразила їх фашистами. На малюнку зображені католицькі священники, в характерному

³⁰ Вітебськ: засуджений священник вийшов на свободу (дата публікації: 14.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280737> (дата звернення: 23.09.2021).

³¹ Ксендз Вячеслав Борок уехал из Беларуси из-за политического преследования (дата публікації: 07.05.2021). URL: <https://belsat.eu/ru/news/05-07-2021-ksenz-vyacheslav-borok-uehal-iz-belarusi-iz-za-politicheskogo-presledovaniya/> (дата звернення: 23.09.2021).

³² Смотрите, нарветесь – Лукашенко предостерег от молитвы под «Магутны Божа» (дата публікації: 03.07.2021). URL: <https://reform.by/238027-smotrite-narvetes-lukashenko-predostereg-ot-molitvy-pod-magutny-bozha> (дата звернення: 23.09.2021).

³³ У День незалежності Білорусі Лукашенко... заборонив її релігійний гімн (дата публікації: 07.07.2021). URL: <https://credo.pro/2021/07/295201> (дата звернення: 23.09.2021).

для священників вбранні, з наявністю свастики замість хреста, слова з білоруського християнського гімну «Магутны Божа», перекручений «натяк» на ікону Росицьких мучеників, які загинули від рук нацистів. Підпис на карикатурі російською мовою, зазначає: «Мутація віри. Хрести бувають різні...»³⁴. Можна зазначити, що такого роду публічні наклепи у вигляді карикатур – це виключно радянський підхід. Люди, які ще пам'ятають принципи пропаганди СРСР, легко впізнають цю методику, коли національно свідомих громадян представляють у пресі як «зрадників народу», в цьому разі – як «фашистів».

Реакція Католицької Церкви з приводу ганебної карикатури була наступна: білоруський католицький єпископат опублікував свою позицію на офіційному сайті Catholic.by. За дорученням голови Конференції католицьких єпископів Білорусі Олега Буткевича позицію єпископату висловив голова Комісії католицької освіти і катехизації єпископ Олександр Яшевський SDB.

В позиції відмічене: «Римо-Католицька Церква в Білорусі однозначно засуджує таку публікацію... і розцінює її як розпалювання ворожнечі в білоруському суспільстві щодо РКЦ в Білорусі, особливо до її ієрархів та пресвітерів. Ця публікація глибоко ображає релігійні почуття віруючих. Карикатура, на якій хрест перетворюється у свастику, а також свастика, зображена замість хреста, ображає не тільки священників, але насамперед оскверняє Хрест Христа Спасителя. На думку католицьких єпископів Білорусі, ця публікація завдає моральної шкоди всім християнам, усіх конфесій. Також вона опосередковано звинувачує все католицьке духовенство у гаданій прихильності до фашизму і нацизму, «що становить свідоме і зловмисне перекручення правди, наклеп і зневагу»³⁵.

Особливої аморальності цій ситуації, додає той факт, що автор карикатури походить із католицької родини, а його батько був білоруськомовний письменник, національно свідомою людиною³⁶.

Під час суспільно-політичної кризи 2020–2021 рр. громадяни Білорусі намагались залучитись підтримкою Папи, писали листи до Ватикану. Наприклад, дружина політв'язня Павла Северинця, Ольга, звернулася до Понтифіка з проханням помолитися за Білорусь, а також за всіх ув'язнених і змучених білорусів. Вона також розповіла в листі Папі Римському про ситуацію в Білорусі і в своїй родині. Також у вересні 2021 р. блогер, медіаконсультант Радіо Свободи та політв'язень Ігор Лосік, який уже понад рік перебуває в білоруському СІЗО, надіслав лист Папі Франциску. У своєму листі Ігор Лосік пише, що сотні тисяч білорусів, зіткнувшись із беззаконням

³⁴ Костел в Беларусі осудил публікацыю в газете «Минская правда» и расценивает ее как разжигание вражды (дата публікації: 07.09.2021). URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=277569&lang=ru> (дата звернення: 23.09.2021).

³⁵ Касцёл у Беларусі асуджае публікацыю ў газеце «Мінская праўда» і расцэньюе яе як распальванне варожасці (дата публікації: 07.09.2021). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/13762-kastsjol-u-belarusi-asudzhae-publikatsyyu-u-gazetse-minskaya-prauda-i-rastsenvae-yae-yak-raspalvanne-varozhastsi-by-ru> (дата звернення: 23.09.2021).

³⁶ Білорусь: священників-патріотів преса зобразила фашистами. Єпископи протестують (дата публікації: 08.09.2021). URL: <https://credo.pro/2021/09/299563> (дата звернення: 23.09.2021).

та несправедливістю, впали у відчай і не бачать виходу з цієї ситуації. Він попросив Святішого Отця «закликати зупинити цих страшних людей, яким байдуже до долі інших, до сотень розбитих горем сімей». «Я прошу не заступитися за мене перед кимось, а заступитися за добро, за правду, за справедливість. За сотні тисяч білорусів, які втратили надію в такій же ситуації, як і я, а багато хто – ще в гіршій. Можливо, я дуже наївний і цей лист не дійде, але пишу це щиро, від щирого серця, й вірю, що пишу його не даремно. Я дуже хотів би вірити, що Бог нас не покине. Що ця безглузда жорстокість припиниться, що вже ніхто більше не помре і всі повернуться до своїх сімей», – написав політичний в'язень³⁷.

24 вересня 2021 р. дружини та матері білоруських політв'язнів написали загальний лист Папі Франциску. В листі вони просять Понтифіка помолитися за в'язнів і підняти голос проти беззаконня в Білорусі³⁸. Отже, білоруси вбачали (і вбачають) в Апостольському Престолі захист, тому просили, щоб Папа Франциск, керуючись своїм авторитетом, звернувся до Олександра Лукашенко, а також, щоб Понтифік впливав на суспільство та політиків країн Європейського Союзу.

Крім офіційних арештів священників та вірних, незаконна правляча влада Білорусі випрацьовувала й інші форми переслідування – попередження органів прокуратури на адресу священників, адміністративний тиск на парафії, включно із відмовою в реєстрації або загрозою закриття.

Так, 16 серпня 2020 р. на багатотисячному мітингу в Бресті виступив настоятель брестської греко-католицької парафії о. Ігор Кондратьєв, який закликав звільнити затриманих і жорстоко побитих учасників протестів. Після його виступу ці заклики були частково виконані владою брестської мерії. Після декількох інтерв'ю, в яких він дав морально-етичну оцінку суспільної ситуації в країні, 20 серпня Кондратьєв був викликаний в прокуратуру і йому було винесено попередження за організацію несанкціонованих заходів. Після цього о. Ігор був змушений певний час переховуватися в державних органах. Одночасно Брестський облвиконком виніс попередження греко-католицькому приходу братів-апостолів Петра і Андрія Первозваного, очолюваного о. Кондратьєвим. Попередження містило загрозу закриття приходу за рішенням суду³⁹.

Ще одним фактом адміністративної форми тиску стала подія 26 серпня 2020 р., коли під час розгону протестуючих на площі Незалежності співробітники правоохоронних органів блокували вхід і вихід з костелу Святих Симона і Святої Єлени в Мінську (так званий «Червоний костел»),

³⁷ Ув'язнений у Білорусі Ігор Лосик написав листа Папі Римському (дата публікації: 01.09.2021). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-losyk-lyst-papa-rymskyi/31438554.html> (дата звернення: 23.09.2021).

³⁸ Жонки і маці беларуських палітв'язняў написали лист папу Рымскаму Францішку (дата публікації: 24.09.2021). URL: <https://belarus2020.churchby.info/zhonki-i-maczi-belaruskih-palitivязnyau-napisali-list-papu-rymskamufranczishku/> (дата звернення: 23.09.2021).

³⁹ Мониторинг преследований по основаниям, связанным с религией, во время политического кризиса в Беларуси. URL: <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

таким чином створивши перешкоду для діяльності релігійної громади і створивши небезпечну ситуацію для громадян Білорусі. А 31 серпня 2020 р. сталася самовільна заміна замків в цьому костелі з боку державних органів⁴⁰.

4 вересня 2020 р. був відкликаний дозвіл на релігійну діяльність ксьондза Єжи Вілька, настоятеля парафії Святого Архангела Михаїла в селі Варапаєво Поставського району Вітебської області⁴¹.

18 листопада 2020 р. допоміжного єпископа Мінсько-Могильовської архієпархії Римо-Католицької Церкви Юрія Кособуцького викликали в Генеральну прокуратуру, де винесли офіційне попередження з приводу записів в соціальній мережі «Facebook», де він критично відреагував на вандалізм влади щодо народного меморіалу в пам'ять про вбитого силовиками Романа Бондаренка. З вище наведених фактів, можна сказати, що своїми діями правляча влада показувала, що Католицька Церква для них є незручною, через те, що багато священнослужителів та вірних засуджували протидійні заходи і жорстокість щодо мітингарів⁴².

Ще одним різновидом тиску на Церкву стала фінансові переслідування. Так, 9 лютого 2021 р., католицький благодійній місії «Caritas» в Білорусі було відмовлено в дозволі на отримання фінансових коштів з-за кордону для проекту щодо забезпечення малозабезпечених господарськими тваринами, саджанцями та продуктами харчування⁴³. Тут бачимо що у відмові католицької організації в отриманні коштів на благодійність є ознаки державного тиску на католицьке релігійне співтовариство в Республіці Білорусь.

Із березня 2021 р. в католицьких парафіях по всій країні проходять перевірки, пов'язані з початком кримінального переслідування організації «Союз поляків». Місцеві відділи прокуратури, а також місцеві ідеологи з ініціативи прокуратури вимагають зі священнослужителів звітів, плану катехизації та іншої внутрішньої інформації, пов'язаної з парафіяльною діяльністю⁴⁴.

9 серпня 2021 р. було опублікована інтерв'ю Голови Конференції католицьких єпископів Білорусі єпископа Олега Буткевича, на порталі Папської фонду «Kirche in Not», яке в перекладі було також розміщено на

⁴⁰ Кудрін О. Сварка Лукашенка з католицькою церквою як показник неадекватності (дата публікації: 02.09.2020). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3091966-svarka-lukashenka-z-katolickou-cerkvou-ak-rokaznik-neadekvatnosti.html> (дата звернення: 23.09.2021).

⁴¹ «Призываем к солидарности с белорусским народом!» Заявление рабочей группы Координационного совета Беларуси «Христианское видение» (дата публікації: 11.09.2020). URL: <https://credo.press/232949/> (дата звернення: 23.09.2021).

⁴² Прокуратура вынесла предупреждения епископу и священнику за критику разрушения мемориала памяти Бондаренко (дата публікації: 18.11.2020). URL: <https://belsat.eu/ru/news/prokuratura-vynesla-preduprezhdeniya-episkopu-i-svyashhenniku-za-kritiku-razrusheniya-memoriala-pamyati-bondarenko/> (дата звернення: 23.09.2021).

⁴³ Барок В. Я пошел бы на Всебеларусское Народное Собрание, если бы пригласили (дата публікації: 11.02.2021). URL: <https://krynica.info/ru/2021/02/11/ya-poshel-by-na-vsebelarusskoe-narodnoe-sobranie-esli-by-priglasili/> (дата звернення: 23.09.2021).

⁴⁴ Василевич Н. Карикатура, которая будет дорого стоить: как белорусский режим делает из католиков врагов. Мнение (дата публікації: 08.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/karikatura-kotoraja-budet-dorogo-stoit-kak-belorusskij-rezhim-delaet-iz-katolikov-vragov-mnenie/a-59119879> (дата звернення: 23.09.2021).

офіційній сторінці РКЦ в Білорусі. В даному інтерв'ю єпископ Буткевич відзначив підвищений контроль влади за діяльністю католицьких священників і парафій в зв'язку з політичною кризою⁴⁵. Були відкриті десятки адміністративних та кримінальних справ на католицьких віруючих і існує тиск на Католицьку Церкву з боку державних органів⁴⁶.

Білорусь і далі перебуває в досі небаченій громадсько-політичній кризі, яка, на жаль, поглиблюється. Насильство не припиняється, надалі проливається кров, суспільство розділене. Вищенаведені факти свідчать, що відбувається переслідування Католицької Церкви в Білорусі. Такі недружні жести з боку влади лише посилюють позицію Католицької Церкви проти фальсифікації виборів, насилля над громадянами, правового дефолту.

Незважаючи на те, що в публічній репрезентації позиції РКЦ переважає нейтральний фон, є певне достатньо тверде ядро, яке в цілому підтримує порядок денний протестів. І це ядро фактично створює також згаданий нейтральний фон протестозарядженим. Тому висловлювання про діалог і потребу мирного розв'язання конфліктів сприймаються як підтримка протестів.

Події 2020–2021 рр. в Білорусі свідчать про те, що на християнські конфесії знову, вперше після радянських часів, почалися різнобічні гоніння та ідеологічна «обробка» населення, яка звернута проти Церкви. Суворі сфабриковані судові вирoki, навіть за критичні зауваження у соцмережах, а також адміністративні затримання та високі штрафи за носіння національної символіки змусили громадян Білорусі, зокрема, католицьке духовенство, бути стриманішими.

Безумовно, політичний режим намагається різними способами – погрозами, прямим тиском, тиском через релігійні центри – повернути собі контроль над релігійною сферою і лояльністю релігійних лідерів. Але кожна така дія викликає протидію, і у влади нема ресурсу всіх залякати і змусити замовкнути силовим методом. Точкові репресії проти помітних представників Церков тільки посилюють протести, викликали хвилю солідарності, збільшили недовіру до влади.

Зазначимо, що католики, як і представники інших конфесій, приймають участь в суспільному житті та проголошують цінності, про які говорить Боже Слово та вчить соціальна доктрина Католицької Церкви. Зі свого боку, Католицька Церква, маючи право на моральну оцінку дій влади, підтримує тих громадян, які хочуть брати участь у житті держави та суспільства, які відповідальні за загальний добробут на рівні громади, регіону та всієї країни. Жорстокі репресії безумовно вплинули на настрої католиків, більшість яких усвідомлює, що не варто розраховувати на швидкі зміни. Але можливість жити

⁴⁵ Lozano M. Biélorussie: «Le pape François s'inquiète de la situation qui règne dans le pays» (дата публікації: 09.08.2021). URL: <https://acninternational.org/fr/bielorussie-le-pape-francois-sinquiète-de-la-situation-qui-regne-dans-le-pays/> (дата звернення: 23.09.2021).

⁴⁶ Мониторинг преследований по основаниям, связанным с религией, во время политического кризиса в Беларуси. URL: <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

молитовним життям у парафіях дозволила їм пережити ці випробування з християнською надією.

Висновки. Суспільно-політична криза в Білорусі 2020–2021 рр., спровокована результатами нечесних виборів Президента країни, сколихнула всю громадськість, а відтак не залишила байдужою і Католицьку Церкву. Білоруси як духовні діти прабатьків покоління уніатів вибрали шлях змін і здійснили морально-етичну революцію, де гідність людини перемагає невігластво. Вони будують нову Білорусь, розуміючи, що єдино правильний шлях пролягає через покаєння, і в цьому шляху Католицька Церква разом із народом. На наших очах звершується історія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амяльчэня А. Папа прызначыў новага Мітрапаліта Мінска-Магілёўскага (дата публікації: 14.09.2021). URL: <https://www.vaticannews.va/be/papa/news/2021-09/papa-pryznacyu-novaha-mitrapalita-minska-mahilouskaha.html> (дата звернення: 23.09.2021).

2. Арцыбіскуп Кандрусевіч сустрэўся з міністрам унутраных спраў Юрыем Караевым (дата публікації: 21.08.2020; оновлено: 24.09.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12054-artsybiskup-kandrusevich-sustreusya-z-ministram-unutranых-sprau-yuryem-karaevym> (дата звернення: 23.09.2021).

3. Барок В. Я пошел бы на Всебеларусское Народное Собрание, если бы пригласили (дата публікації: 11.02.2021). URL: <https://krynica.info/ru/2021/02/11/ya-poshel-by-na-vsebelarusskoe-narodnoe-sobranie-esli-by-priglasili/> (дата звернення: 23.09.2021).

4. Біла С. Розвиток унієзнавчих досліджень: історіографія проблеми // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2010. № 26. С. 242-256. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.26.174278>.

5. Білорусь: священників-патріотів преса зобразила фашистами. Єпископи протестують (дата публікації: 08.09.2021). URL: <https://credo.pro/2021/09/299563> (дата звернення: 23.09.2021).

6. Буткевіч Алег. Зварот Біскупа Віцебскага Алега Буткевіча з нагоды масавых пратэстаў у краіне (дата публікації: 12.08.2020). URL: <https://catholicnews.by/zvarot-biskupa-vicebskaga-alega-butkevicha-z-nagody-masavyh-pratjesta-u-kraine/> (дата звернення: 23.09.2021).

7. В Білорусі режим ув'язнив на 10 діб греко-католицького священника (дата публікації: 01.12.2020). URL: <https://religionpravda.com.ua/?p=60145> (дата звернення: 23.09.2021).

8. Василевич Н. Карикатура, которая будет дорого стоить: как белорусский режим делает из католиков врагов. Мнение (дата публікації: 08.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/karikatura-kotoraja-budet-dorogo-stoit-kak-belorusskij-rezhim-delaet-iz-katolikov-vragov-mnenie/a-59119879> (дата звернення: 23.09.2021).

9. Венкина Е. ЦИК Беларуси утвердил итоги президентских выборов (дата публікації: 14.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/cik-belarusi-utverdil-itogi-vyborov/a-54572693> (дата звернення: 23.09.2021).

10. Визит архиепископа Галлахера – знак близости Папы к Белоруссии (дата публікації: 12.09.2020). URL: <https://sib-catholic.ru/vizit-arhiepisropa-gallahera-znak-blizosti-papuyi-k-belarusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

11. Вітебськ: засуджений священник вийшов на свободу (дата публікації: 14.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280737> (дата звернення: 23.09.2021).

12. Демидова О. МВД Беларуси сообщило о завершении освобождения задержанных граждан (дата публікації: 17.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/mvd-belarusi-soobshhilo->

[o-zavershenii-osvobozhdenija-zaderzhannyh-grazhdan/a-54597269](#) (дата звернення: 23.09.2021).

13. Жонкі і маці беларускіх палітвязняў напісалі ліст папу Рымскаму Францішку (дата публікації: 24.09.2021). URL: <https://belarus2020.churchby.info/zhonki-i-maczi-belaruskih-palivyaznyau-napisali-list-papu-rymskamu-franczishku/> (дата звернення: 23.09.2021).

14. Заява Ватикану стосовно подій у Білорусі (дата публікації: 11.06.2021). URL: <https://credo.pro/2021/06/293527> (дата звернення: 23.09.2021).

15. Івано-Франківська духовна семінарія урочисто відзначила храмове свято (дата публікації: 26.11.2019). URL: <http://ugcc.if.ua/novyny/5491-frankivska-dukhovna-seminariia-urochysto-vidznachyla-khramove-sviato.html> (дата звернення: 23.09.2021).

16. Как Беларусь осталась без интернета (дата публікації: 11.08.2020). URL: <https://ww.bbc.com/russian/news-53700955> (дата звернення: 23.09.2021).

17. Касцёл у Беларусі асуджае публікацыю ў газеце «Мінская праўда» і расцэньюе яе як распальванне варожасці (дата публікації: 07.09.2021). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/13762-kastsjol-u-belarusi-asudzhae-publikatsyyu-u-gazetse-minskaya-prauda-i-rastsenvae-yaе-yak-raspalvanne-varozhastsi-by-ru> (дата звернення: 23.09.2021).

18. Кореспондент БЕЛТА. Лукашенко: церкви, костелы – не для политики (дата публікації: 22.08.2020). URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-hramy-kostely-ne-dlja-politiki-403780-2020> (дата звернення: 23.09.2021).

19. Костел в Беларуси осудил публикацию в газете «Минская правда» и расценивает ее как разжигание вражды (дата публікації: 07.09.2021). URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=277569&lang=ru> (дата звернення: 23.09.2021).

20. Коцур Т.Т., ЧСБВ, Ватикан. Папа закликав до припинення насильства в Білорусі (дата публікації: 16.08.2020). URL: <https://www.vaticannews.va/uk/world/news/2020-08/zaklyky-papu-v-nedily-16-serpnya-2020.html> (дата звернення: 23.09.2021).

21. Ксендз Вячеслав Барок уехал из Беларуси из-за политического преследования (дата публікації: 07.05.2021). URL: <https://belsat.eu/ru/news/05-07-2021-ksendz-vyacheslav-borok-uehal-iz-belarusi-iz-za-politicheskogo-presledovaniya/> (дата звернення: 23.09.2021).

22. Кудрін О. Сварка Лукашенка з католицькою церквою як показник неадекватності (дата публікації: 02.09.2020). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3091966-svarka-lukasenka-z-katolickou-cerkvou-ak-pokaznik-neadekvatnosti.html> (дата звернення: 23.09.2021).

23. Лідери G7 закликали Білорусь провести нові вибори і анонсували санкції. (дата публікації: 13.06.2021). URL: https://lb.ua/world/2021/06/13/486928_lideri_g7_zaklikali_bilorus.html (дата звернення: 23.09.2021).

24. Лукашенко объяснил отказ во въезде архиепископу Кондрусевичу (дата публікації: 01.09.2020). URL: <https://www.interfax.ru/world/724066> (дата звернення: 23.09.2021).

25. Мьльников П. Папа римский Франциск обеспокоен событиями в Беларуси (дата публікації: 17.12.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/papa-rimskij-francisk-obespokoен-sobytijami-v-belarusi/a-55971722> (дата звернення: 23.09.2021).

26. МИД о ситуации с Т. Кондрусевичем (дата публікації: 22.12.2020). URL: https://www.tvr.by/news/politika/mid_o_situatsii_s_t_kondrusevichem/ (дата звернення: 23.09.2021).

27. Молитесь за честные выборы: католики обратились к священникам Беларуси (дата публікації: 19.07.2020). URL: <https://euroradio.fm/ru/molitsya-za-chestnye-vybory-katoliki-obratilis-k-svyashchennikam-belarusi> (дата звернення: 23.09.2021).

28. Мониторинг преследований по основаниям, связанным с религией, во время политического кризиса в Беларуси. URL: <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

29. Морозова С.В. Возрождение Униатской (Греко-католической) церкви в Беларуси (конец XX – начало XXI вв.) // Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе: сб. науч. ст. / ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: М.А. Можейко (отв. ред.) [и др.]. Гродно: «ЮрСаПринт», 2017. С. 160-168.

30. Неведомская Т. Церковь с народом: как священники в Беларуси пострадали от репрессий (дата публікації: 16.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/cerkov-s-narodom-kak-svjashhenniki-v-belarusi-postradali-ot-repressij/a-59203356> (дата звернення: 23.09.2021).

31. Павлюк О. «У Білорусі влаштували геноцид». У Мінську люди утворили «ланцюг покаяння», засуджуючи насильство силовиків. (дата публікації: 21.08.2020). URL: <https://hromadske.ua/posts/u-bilorusi-vlashtuvali-genocid-u-minsku-lyudi-utvorili-lancyug-pokayannya-zasudzhuyuchi-nasilstvo-silovikiv> (дата звернення: 23.09.2021).

32. Паведамленне Апостальскай Нунцыятуры ў Рэспубліцы Беларусь (дата публікації: 22.12.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12636-pavedamlenne-apostalskaj-nuntsyatury-respublitsy-belarus> (дата звернення: 23.09.2021).

33. «Призываем к солидарности с белорусским народом!» Заявление рабочей группы Координационного совета Беларуси «Христианское видение» (дата публікації: 11.09.2020). URL: <https://credo.press/232949/> (дата звернення: 23.09.2021).

34. Прокуратура вынесла предупреждения епископу и священнику за критику разрушения мемориала памяти Бондаренко (дата публікації: 18.11.2020). URL: <https://belsat.eu/ru/news/prokuratura-vynesla-preduprezhdeniya-episkopu-i-svyashhenniku-za-kritiku-razrusheniya-memoriala-pamyati-bondarenko/> (дата звернення: 23.09.2021).

35. Пушкін І.О. Білоруська греко-католицька церква (дата публікації: 09.09.2021) // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Білоруська_греко-католицька_церква (дата звернення: 23.09.2021).

36. Радіо «Свобода». В Беларусь не пустили главу белорусских католиков. (дата публікації: 31.08.2020). URL: <https://www.golosameriki.com/a/svoboda-belorussian-catholics-were-not-allowed-to-enter-belarus/5565108.html> (дата звернення: 23.09.2021).

37. Смотрите, нарветесь – Лукашенко предостерег от молитвы под «Магутны Божа» (дата публікації: 03.07.2021). URL: <https://reform.by/238027-smotrite-narvetes-lukashenko-predostereg-ot-molitvy-pod-magutny-bozha> (дата звернення: 23.09.2021).

38. Тимкевич М. Відродження Греко-Католицької Церкви на Білорусі. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/vidrozhennya-hreko-katolytskoji-tserkvy-na-bilorusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

39. Турій О. Унійна Церква в Білорусі: між історією і сучасністю // Патріархат. 2020. Ч. 5. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/unijna-tserkva-v-bilorusi-mizh-istorijeyu-i-suchasnistyu/> (дата звернення: 23.09.2021).

40. У День незалежності Білорусі Лукашенко... заборонив її релігійний гімн (дата публікації: 07.07.2021). URL: <https://credo.pro/2021/07/295201> (дата звернення: 23.09.2021).

41. Ув'язнений у Білорусі Ігор Лосик написав листа Папі Римському (дата публікації: 01.09.2021). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-losyk-lyst-papaymskyi/31438554.html> (дата звернення: 23.09.2021).

42. Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр громадянських свобод, Центр прав людини ZMINA та інші. Заява щодо переслідувань у Білорусі. (дата публікації: 15.04.2021). URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/zaiava-shchodo-peresliduvan-u-bilorusi/> (дата звернення: 23.09.2021).

43. У Білорусі затримано ще двох католицьких священників (дата публікації: 09.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280466> (дата звернення: 23.09.2021).

44. У Білорусії арештували двох католицьких священиків (дата публікації: 16.08.2020). URL: https://risu.ua/u-bilorusiyi-areshtovali-dvoh-katolickih-svyashchenikiv_n111181 (дата звернення: 23.09.2021).

45. Lozano M. Biélorussie: «Le pape François s'inquiète de la situation qui règne dans le pays» (дата публікації: 09.08.2021). URL: <https://acninternational.org/fr/bielorussie-le-pape-francois-sinquiete-de-la-situation-qui-regne-dans-le-pays/> (дата звернення: 23.09.2021).

REFERENCES

1. Amyalchenya A. Papa pryznachuŭ novaga Mitrapalita Minska-Magileŭskaga (data publikatsii: 14.09.2021). URL: <https://www.vaticannews.va/be/papa/news/2021-09/papa-pryznacyu-novaha-mitrapalita-minska-mahilouskaha.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

2. Artsybiskup Kandrusевич сустreŭsya z ministram unutranykh sprayŭ Yuryem Karaevym (data publikatsii: 21.08.2020; onovleno: 24.09.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12054-artsybiskup-kandrusевич-sustreusya-z-ministram-unutranykh-sprau-yuryem-karaevym> (data zvernennia: 23.09.2021).

3. Barok V. Ya poshel by na Vsebelarusskoe Narodnoe Sobranie, esli by prigasili (data publikatsii: 11.02.2021). URL: <https://krynica.info/ru/2021/02/11/ya-poshel-by-na-vsebelarusskoe-narodnoe-sobranie-esli-by-prigasili/> (data zvernennia: 23.09.2021).

4. Bila S. Rozvytok uniieznachnykh doslidzhen: istoriohrafiiia problemy // Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia. 2010. № 26. S. 242-256. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.26.174278>.

5. Bilorus: sviashchennykiv-patriotiv presa zobrazyla fashystamy. Yepyskopy protestuiut (data publikatsii: 08.09.2021). URL: <https://credo.pro/2021/09/299563> (data zvernennia: 23.09.2021).

6. Butkevich Aleg. Zvarot Biskupa Vitsebskaga Alega Butkevicha z nagody masavykh pratestayŭ u kraine (data publikatsii: 12.08.2020). URL: <https://catholicnews.by/zvarot-biskupa-vicebskaga-alega-butkevicha-z-nagody-masavykh-pratjesta-u-kraine/> (data zvernennia: 23.09.2021).

7. V Bilorusi rezhyim uviaznyv na 10 dib hreko-katolytskoho sviashchennyka (data publikatsii: 01.12.2020). URL: <https://religionpravda.com.ua/?p=60145> (data zvernennia: 23.09.2021).

8. Vasilevich N. Karikatura, kotoraya budet dorogo stoit: kak belorusskiy rezhim delaet iz katolikov vragov. Mnenie (data publikatsii: 08.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/karikatura-kotoraja-budet-dorogo-stoit-kak-belorusskij-rezhim-delaet-iz-katolikov-vragov-mnenie/a-59119879> (data zvernennia: 23.09.2021).

9. Venkina Ye. TsIK Belarusi utverdil itogi prezidentskikh vyborov (data publikatsii: 14.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/cik-belarusi-utverdil-itogi-vyborov/a-54572693> (data zvernennia: 23.09.2021).

10. Vizit arkhiepiskopa Gallakhera – znak blizosti Papy k Belorussii (data publikatsii: 12.09.2020). URL: <https://sib-catholic.ru/vizit-arhiepiskopa-gallahera-znak-blizosti-papyi-k-belarusi/> (data zvernennia: 23.09.2021).

11. Vitebsk: zasudzhenyi sviashchennyk vyishov na svobodu (data publikatsii: 14.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280737> (data zvernennia: 23.09.2021).

12. Demidova O. MVD Belarusi soobshchilo o zavershenii osvobozhdeniya zaderzhannykh grazhdan (data publikatsii: 17.08.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/mvd-belarusi-soobshchilo-o-zavershenii-osvobozhdeniya-zaderzhannykh-grazhdan/a-54597269> (data zvernennia: 23.09.2021).

13. Zhonki i matsi belaruskikh palitvyaznyayŭ napisali list papu Rymskamu Frantsishku (data publikatsii: 24.09.2021). URL: <https://belarus2020.churchby.info/zhonki-i-maczi>

[belaruskih-palitivyaznyau-napisali-list-papu-rymskamu-franczishku/](#) (data zvernennia: 23.09.2021).

14. Zaiava Vatykanu stosovno podii u Bilorusi (data publikatsii: 11.06.2021). URL: <https://credo.pro/2021/06/293527> (data zvernennia: 23.09.2021).

15. Ivano-Frankivska dukhovna seminariia urochysto vidznachyla khramove sviato (data publikatsii: 26.11.2019). URL: <http://ugcc.if.ua/novyny/5491-frankivska-dukhovna-seminariia-urochysto-vidznachyla-khramove-sviato.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

16. Kak Belarus ostalas bez interneta (data publikatsii: 11.08.2020). URL: <https://ww.bbc.com/russian/news-53700955> (data zvernennia: 23.09.2021).

17. Kastsel u Bilorusi asudzhae publikatsyyu ŷ gazetse «Minskaya praŷda» i rastsenvae yae yak raspalvanne varozhastsi (data publikatsii: 07.09.2021). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/13762-kastsjol-u-belarusi-asudzhae-publikatsyyu-u-gazetse-minskaya-prauda-i-rastsenvae-yae-yak-raspalvanne-varozhastsi-by-ru> (data zvernennia: 23.09.2021).

18. Korespondent BYeLTA. Lukashenko: tserkvi, kostely – ne dlya politiki (data publikatsii: 22.08.2020). URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-hramy-kostely-ne-dlja-politiki-403780-2020> (data zvernennia: 23.09.2021).

19. Kostel v Bilorusi osudil publikatsiyu v gazete «Minskaya pravda» i rastsenivaet ee kak razzhiganie vrazhdy (data publikatsii: 07.09.2021). URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=277569&lang=ru> (data zvernennia: 23.09.2021).

20. Kotsur T.T., ChSVV, Vatykan. Papa zaklykav do prypynennia nasylstva v Bilorusi. (data publikatsii: 16.08.2020). URL: <https://www.vaticannews.va/uk/world/news/2020-08/zaklyky-papy-v-nedily-16-serpnya-2020.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

21. Ksendz Vyacheslav Barok uekhal iz Bilorusi iz-za politicheskogo presledovaniya (data publikatsii: 07.05.2021). URL: <https://belsat.eu/ru/news/05-07-2021-ksendz-vyacheslav-borok-uehal-iz-belarusi-iz-za-politicheskogo-presledovaniya/> (data zvernennia: 23.09.2021).

22. Kudrin O. Svarka Lukashenka z katolytskoiu tserkvoiu yak pokaznyk neadekvatnosti (data publikatsii: 02.09.2020). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3091966-svarka-lukashenka-z-katolytskoiu-cerkvou-ak-pokaznyk-neadekvatnosti.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

23. Lidery G7 zaklykaly Bilorus provesty novi vybory i anonsuvaly sanktsii. (data publikatsii: 13.06.2021). URL: https://lb.ua/world/2021/06/13/486928_lideri_g7_zaklikali_bilorus.html (data zvernennia: 23.09.2021).

24. Lukashenko obyasn timeraz vo vezde arkhiepiskopu Kondrusevichu (data publikatsii: 01.09.2020). URL: <https://www.interfax.ru/world/724066> (data zvernennia: 23.09.2021).

25. Mylnikov P. Papa rimskiy Frantsisk obespokoen sobytijami v Bilorusi (data publikatsii: 17.12.2020). URL: <https://www.dw.com/ru/papa-rimskij-francisk-obespokoen-sobytijami-v-belarusi/a-55971722> (data zvernennia: 23.09.2021).

26. MID o situatsii s T. Kondrusevichem (data publikatsii: 22.12.2020). URL: https://www.tvr.by/news/politika/mid_o_situatsii_s_t_kondrusevichem/ (data zvernennia: 23.09.2021).

27. Molitsya za chestnye vybory: katoliki obratilis k svyashchennikam Bilorusi (data publikatsii: 19.07.2020). URL: <https://euroradio.fm/ru/molitsya-za-chestnye-vybory-katoliki-obratilis-k-svyashchennikam-belarusi> (data zvernennia: 23.09.2021).

28. Monitoring presledovaniy po osnovaniyam, svyazannym s religiey, vo vremya politicheskogo krizisa v Bilorusi. URL: <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/> (data zvernennia: 23.09.2021).

29. Morozova S.V. Vozrozhdenye Unyatskoi (Hreko-katolycheskoi) tserkvy v Belorusy (konets XX – nachalo XXI vv.) // *Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе: сб. науч. ст. / HrHU ym. Ya. Kupaly; redkol.: M.A. Mozheiko (otv. red.) [y dr.]. Hrodno: «IurSaPrynt», 2017. S. 160-168.*

30. Nevedomskaya T. Tserkov s narodom: kak svyashchenniki v Belarusi postradali ot repressiy (data publikatsii: 16.09.2021). URL: <https://www.dw.com/ru/cerkov-s-narodom-kak-svjashhenniki-v-belarusi-postradali-ot-repressij/a-59203356> (data zvernennia: 23.09.2021).

31. Pavliuk O. «U Bilorusi vlashtuvaly henotsyd». U Minsku liudy utvoryly «lantsiuh pokaiannia», zasudzhuiuchy nasylstvo sylovykiv. (data publikatsii: 21.08.2020). URL: <https://hromadske.ua/posts/u-bilorusi-vlashtuvali-genocid-u-minsku-lyudi-utvorili-lancyug-pokayannya-zasudzhuyuchi-nasilstvo-silovikiv> (data zvernennia: 23.09.2021).

32. Pavedamlenne Apostalskay Nuntsyyatury ŷ Respublitsy Belarus (data publikatsii: 22.12.2020). URL: <https://catholic.by/3/news/belarus/12636-pavedamlenne-apostalskaj-nuntsyyatury-respublitsy-belarus> (data zvernennia: 23.09.2021).

33. «Prizyvaem k solidarnosti s belorusskim narodom!» Zayavlenie rabochey grupy Koordinatsionnogo soveta Belarusi «Khristianskoe videnie» (data publikatsii: 11.09.2020). URL: <https://credo.press/232949/> (data zvernennia: 23.09.2021).

34. Prokuratura vynesla preduprezhdeniya episkopu i svyashchenniku za kritiku razrusheniya memoriala pamyati Bondarenko (data publikatsii: 18.11.2020). URL: <https://belsat.eu/ru/news/prokuratura-vynesla-preduprezhdeniya-episkopu-i-svyashchenniku-za-kritiku-razrusheniya-memoriala-pamyati-bondarenko/> (data zvernennia: 23.09.2021).

35. Pushkin I.O. Biloruska hreko-katolytska tserkva (data publikatsii: 09.09.2021) // Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: https://vue.gov.ua/Biloruska_hreko-katolytska_tserkva (data zvernennia: 23.09.2021).

36. Radio «Svoboda». V Belarus ne pustyly hlavu belorusskykh katolykov. (data publikatsii: 31.08.2020). URL: <https://www.golosameriki.com/a/svoboda-belorussian-catholics-were-not-allowed-to-enter-belarus/5565108.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

37. Smotrite, narvetes – Lukashenko predostereg ot molitvy pod «Magutny Bozha» (data publikatsii: 03.07.2021). URL: <https://reform.by/238027-smotrite-narvetes-lukashenko-predostereg-ot-molitvy-pod-magutny-bozha> (data zvernennia: 23.09.2021).

38. Tymkevych M. Vidrozhennia Hreko-Katolytskoi Tserkvy na Bilorusi. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/vidrozhennya-hreko-katolytskoji-tserkvy-na-bilorusi/> (data zvernennia: 23.09.2021).

39. Turii O. Uniina Tserkva v Bilorusi: mizh istoriieiu i suchasnistiu // Patriarkhat. 2020. Ch. 5. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/unijna-tserkva-v-bilorusi-mizh-istorijeyu-i-suchasnistyu/> (data zvernennia: 23.09.2021).

40. U Den nezalezhnosti Bilorusi Lukashenko... zaboronyv yii relihiinyi himn (data publikatsii: 07.07.2021). URL: <https://credo.pro/2021/07/295201> (data zvernennia: 23.09.2021).

41. Uviaznenyi u Bilorusi Ihor Losyk napysav lysta Papi Rymskomu (data publikatsii: 01.09.2021). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-losyk-lyst-papa-rymskyi/31438554.html> (data zvernennia: 23.09.2021).

42. Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny, Tsentr hromadianskykh svobod, Tsentr prav liudyny ZMINA ta inshi. Zaiava shchodo peresliduvan u Bilorusi. (data publikatsii: 15.04.2021). URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/zaiava-shchodo-peresliduvan-u-bilorusi/> (data zvernennia: 23.09.2021).

43. U Bilorusi zatrymano shche dvokh katolytskykh sviashchennykiv (data publikatsii: 09.12.2020). URL: <https://credo.pro/2020/12/280466> (data zvernennia: 23.09.2021).

44. U Bilorusii areshtuvaly dvokh katolytskykh sviashchenykyv (data publikatsii: 16.08.2020). URL: https://risu.ua/u-bilorusiyi-areshtuvali-dvoh-katolickih-svyashchenykyv_n111181 (data zvernennia: 23.09.2021).

45. Lozano M. Biélorussie: «Le pape François s'inquiète de la situation qui règne dans le pays» (data publikatsii: 09.08.2021). URL: <https://acninternational.org/fr/bielorussie-le-pape-francois-sinquiète-de-la-situation-qui-regne-dans-le-pays/> (data zvernennia: 23.09.2021).

Стаття надійшла до редакції: 10.10.2021